

BANSKOBYSTRICKÁ ARCHITEKTÚRA PRVEJ POLOVICE 20. STOROČIA

Na výstavbu školy bol v roku 1912 určený pozemok pri mestskom parku. Prvé štátne gymnázium tu začalo svoju činnosť až po vzniku Československa v roku 1918 (počas I. svetovej vojny tu bol vojenský lazaret). Stavba má pôdorys tvaru U a je riešená naozaj veľkoryso. Architektonický výraz je zmesou romantической monumentality a secesných dekoratívnych prvkov. Trojpodlažná škola je dvojtraktová. Hlavný vstup s veľkolepým kamenným ostentím vedie k centrálnemu schodisku. Nad ním sa na treťom podlaží nachádza slávnostná aula s galériou a výklenkami vo vyvýšenej strednej časti budovy. Ústredná chodba prebieha paralelne s hlavným priečelím, avšak v južnej časti sa z nej triedy otvárajú na východnú, kým v severnej na západnú stranu.

Arch. Gyula Orczy (Budapešť) | 1914
pôvodne Gymnázium Andreja Sládkoviča
**EKONOMICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY MATEJA BELA**

19

Tajovského 10

POZNÁVACÍ OKRUH

BANSKÁ BYSTRICA

„Za živa v Bystrici,
po smrti v nebi!“

veta známa z obdobia I. ČSR, kedy v Banskej Bystrici nastal prudký rozvoj všetkých oblastí života a vznikali stavby „nového veku“ a nastupujúcej éry funkcionalizmu, ktoré výrazne obohatili architektonické dedičstvo mesta

INFORMAČNÉ CENTRUM BANSKÁ BYSTRICA
Námestie SNP 1, 974 01 Banská Bystrica
tel.: 048 | 415 50 85, mobil: 0907 846 555
e-mail: ic@banskabystrica.sk, www.icbb.sk

Objekt bol postavený na základe rozvojových plánov mesta, v rámci ktorých bolo preložené koryto Hrona a vybudovaná nová trať smerom na Diviaky. Stavba má symetrickú kompozíciu. Ústrednú hmotu tvorí objekt hlavnej odbavovacej haly s približne 10 m svetlou výškou a jedinečnou oceľovo-betónovou konštrukciou. Stred jej hlavného priečelia člení 8 vertikálnych okien s umeleckými vitrážami s motívami z dejín stredoslovenských banských miest. K centrálnej hale sú priradené z oboch strán dvojpodlažné kridlá, v ktorých sú situované administratívne a prevádzkové priestory. Nad vstupom i celým parterom dominuje veľkoryso vyzložená markíza so zaoblenými nárožiami, prekrývajúca aj nástupné schodisko.

Arch. Ján Štefanec (Bratislava) | 1951

ŽELEZNIČNÁ STANICA BANSKÁ BYSTRICA

17

Cesta k nemocnici 1

**STREDOSLOVENSKÝ ÚSTAV SRDCOVÝCH
A CIEVNYCH CHORÔB**

pôvodne Chirurgický pavilón mestskej nemocnice
Arch. Václav Houdek (Bratislava) | 1954

18

Umiestnenie pavilónu, projektovaného po II. svetovej vojne rešpektovalo pohľadovú os mestskej komunikácie, vychádzajúcej od budovy hlavnej stanice. Dispozícia budovy je jednoduchá, komponovaná do pôdorysného tvaru T. Dlhšie kridlo má dva trakty – v čelnom sú umiestnené izby pacientov, zadný tvoria chodby a vybavenosť. V kratšom kridle sú situované operačné sály, lekárske pracovne, inšpekčné izby, RTG a laboratória. Pozoruhodnými architektonickými prvkami neskorofunkcionalistických budovy sú polkruhovitá kryté terasy pre pobyt pacientov, ako aj nadväzujúce otvorené oceľové protipožiarné schodiská. V roku 2009 prešiel objekt nadväzujúcej na jej nemeckú líniu. Objekt funkciu prívätneho bývania plnila vila iba prvých 20 rokov.

Pôvodný urbanistický zámer pre výstavbu celého uzavretého bloku nepoznáme. V rokoch 1936–1937 pribudla na jeho južnom okraji tzv. Notárska ubytovňa. Má čisté funkcionalistické tvaroslovie, dve kridlá, s rovnomerným rastrom horizontálnych pásov okien na troch podlažiach a plochú strechu. Veľmi zaujímavou je riešené nárožie budovy, ktoré tvorí zaoblený parter s terasou v úrovni prvého poschodia a uskočený valcovitý presklený plášť ústredného schodišťa. (Budova bola pôvodne o jedno poschodie nižšia, takže zaoblené nárožie so schodiskom ju prevyšovalo.) S ohľadom na dobu vzniku je to veľmi odvážna a moderná stavba.

Arch. František Eduard Bednárik (Žilina) | 1936–1937
pôvodne Notárska ubytovňa
POLYFUNKČNÁ ADMINISTRATÍVNA BUDOVA

15

Horná 25

**POBOČKA ČESKOSLOVENSKEJ OBCHODNEJ
BANKY**

Kamenná vila
Arch. Alois Peierberger (Banská Bystrica) | 1920

16

Vilu, ktorá pôvodne stála uprostred záhrad pri Rudlovsom potoku, postavil samotný architekt a predal ju rodine podnikateľa Leopolda Munelsa. Prvé a druhé nadzemné podlažie tvorili priestory vyššieho štandardu, typické pre meštianske reprezentatívne vily. Polozapustený suterén mal hospodárske a obslužné funkcie. Plastické členenie hlavnej fasády je tvorené kamennou bosážou. Materiál pre monumentálny obklad a sochárske stvárnenie priečelia čerpal staviteľ z vlastného pieskovcového lomu v Kráľíoch pri Banskej Bystrici, čo ocenili občania mesta pomenovaním objektu „kamenná vila“. Dom nesie znaky eklektiky a neskorého secesie, nadväzujúcej na jej nemeckú líniu. Objekt funkciu prívätneho bývania plnila vila iba prvých 20 rokov.

Nájomný obytný dom, ktorý realizoval staviteľ Samuel Porges, bol v meste prvým domom s výťahom. Honosnosťou svojho zovňajšku, stiesnenosťou vnútorného dvora a difrencovanou vybavenosťou bytov napodobňoval veľkomestské činžové domy. Päťpodlažný objekt so skoseným nárožím je prístupný z Hornej i Kukučínovej ulice. Nad pôvodným hlavným vstupom je v úrovni strechy nápis „STAVANÉ 1912“. Priečelie je bohato členené zaoblenými balkónmi, vystupujúcim rizallitom a ďalšími eklektickými ornamentálnymi a figurálnymi prvkami. Dominantné nárožie dotvára zaujímavou stvárnená strecha so štítom a vežičkou. Vnútorňý dvor má otvorené pavlačové chodby s dobovým kovaným zábradlím.

Arch. Alojz Peierberger (Banská Bystrica) | 1912

PORGES PALATA

Kukučínova 5

POLIKLINIKA

pôvodne Okresná nemocenská poisťovňa
Arch. Alois Balán, Arch. Jiří Grossmann (Praha) | 1930

14

Prvá budova dnešného bloku polikliniky, ktorá určila jeho funkcionalistický charakter. Projektovala ju dvojica mladých architektov, ktorá postavila aj pavilón Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave. Aj tu použili asymetrickú kompozíciu celej budovy i hlavného priečelia. Pôvodný objekt v tvare „L“ mal obe kridlá dvojpodlažné. Nárožie je zdôraznené ďalším podlažím ako aj vertikálou štvorpodlažného konvexne zaobleného preskleného schodiska so stojačou mužskou figurou (kováč) na svojom vrchole. Horizontalitu ako aj farebný kontrast na fasádach budovy dosiahli architekti použitím červeného keramického obkladu.

Tento typ talianskej renesančnej vily postavil pre svoju rodinu úspešný miestny podnikateľ, staviteľ a projektant Juraj Hudec. Jej charakter určuje symetričnosť, osovosť, čelný stredný rizalit s ústrednou dvojpodlažnou terasou so stĺpmi a balustrádami a okná s frontónmi. Nad ľavým vstupom je v nike alegorická socha ženskej postavy so zvikom výkresu v ruke a pod ňou letopočet 1906. Tu začala dráha jeho prvorodeného syna Ladislava, neskôr významného svetového architekta pôsobiaceho v Šanghaji. Po odchode rodiny z Banskej Bystrice obýval vilu v rokoch 1942 až 1969 vážený banskobystrický lekár MUDr. Daniel Petelen, primár chirurgického oddelenia. Verejnost ju preto skôr pozná ako Petelenovu vilu.

Juraj Hudec (Banská Bystrica) | 1906

VILA RODINY HUDECOVCOV

Skuteckého 13 /126

STREDNÁ PRIEMYSELNÁ ŠKOLA STAVEBNÁ

pôvodne
Štátna československá odborná škola kovorobná
Arch. Otakar Schmidt (Praha) | 1932–1934

12

Moderný školský komplex odbornej školy bol vybudovaný vo svahu na nároží dvoch ulíc. Budova je ohradená nízkym múrom, ktorý vymedzuje anglické dvorce pred suterénom. V hlavnom trakte sú v najnižšom podlaží umiestnené dielne, na vyšších učebne, rysovne, kabinety a pracovňa riaditeľa. Ku škole patrili aj samostatný dvojpodlažný obytný objekt (byť riaditeľa). Funkcionalistické prvky tridsiatych rokov sa prelínajú s doznívaním tzv. gočárovského tvaroslovía. Lavá bočná fasáda dôvka vyznievať tympanonu v hmotě strechy nad rozmerným oknom rysovne a trojuholníkové tvary sa opakujú v rytme hrebeňových svetlíkov zastrešenia bloku dielní. Škola patrila svojim vybavením k najmodernejším zariadeniam svojej doby.

Budova, ktorej charakter čerpá inšpiráciu z anglickej neskorogotiky a v detailoch zo secesnej ornamentiky, sa pripojoila k prvým eklektickým stavbám novej mestskej ulice. Hlavný vstup je v strede zvýrazneného nárožia, ktoré pokračuje vertikálne aj v bohatých strešných tvaroch. Na tejto osi je umiestnené i hlavné schodisko. Dispozícia je jednoduchá – priebežná chodba zo strany dvora, učebne orientované smerom do ulice. Výrazné priečelie s „režnou“ tmavočervenou tehlou je zjemnené bielymi horizontálnymi pásmi a odľahčené svetlým prizemím. Objekt, ktorý spĺňa požiadavky meštianskej a obchodnej školy (vtedajšieho druhého a tretieho stupňa vzdelávania) bol v roku 1926 rozšírený smerom k Hornej ulici prístavbou vo funkcionalistickom tvarosloví.

Arch. Alfréd Jendrassik (Budapešť) | 1901–1902
pôvodne Meštianska a obchodná škola

**ZÁKLADNÁ ŠKOLA SLOBODNÉHO
SLOVENSKEHO VYSIELAČA**

9

Skuteckého 8

KRAJSKÝ SÚD

pôvodne Obchodná a priemyselná komora
Sebestyén Artúr (Budapešť) | 1905

10

Realizáciou budovy Obchodnej a priemyselnej komory predchádzala začiatkom 20. storočia súťaž s účasťou až 57 architektov. Bola postavená ako reprezentatívna polyfunkčná, (administratívna a obytná) stavba. Jej priečelia sú obohatené striedmym eklektickým tvaroslovím, ktoré pokračuje v umelecko-remeselnom stvárnení strechy. Hlavný portál vedie k ústrednému dvojramennému schodisku, osvetlenému oknami so secesnými prvkami a vitrážami. Najkrajším priestorom budovy je zasadacia sieň (obnovená). Jej steny sú obložené bohato vyrážaným dreveným obkladom, klenba so štukovou dekoráciou má opäť eklektický vzhľad. Reliéfy na čelných stenách symbolizujú priemysel a obchod.

VYDAJTE SA NA POZNÁVACÍ OKRUH ZA ARCHITEKTÚROU PRVEJ POLOVICY 20. STOROČIA V BANSKEJ BYSTRICI

- 1 Lesy Slovenskej republiky, š.p. – generálne riaditeľstvo
- 2 Pobočka Národnej banky Slovenska
- 3 Národný dom
- 4 Základná umelecká škola Jána Cíkkera
- 5 Stredoslovenská energetika, a.s.
- 6 Pobočka Slovenskej sporiteľne, a.s.
- 7 Stredisko poštovej prevádzky Banská Bystrica
- 8 Cirkevná základná škola Štefana Moysesu
- 9 Základná škola Slobodného slovenského vysielača
- 10 Krajský súd
- 11 Vila rodiny Hudcovcov
- 12 Stredná priemyselná škola stavebná
- 13 Porges Palota
- 14 Poliklinika
- 15 Polyfunkčná administratívna budova
- 16 Pobočka Československej obchodnej banky
- 17 Železničná stanica Banská Bystrica
- 18 Stredoslovenský ústav srdcových a cievnych chorôb
- 19 Vysoká škola ekonomická UMB, Ekonomická fakulta
- 20 Pamätník Slovenského národného povstania v Kremničke

BANSKÁ BYSTRICA
 V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA

Na začiatku 20. storočia má Banská Bystrica ešte stále charakter historického mesta (v roku 1900 tu žije 9 264 obyvateľov). Meštania uprednostňujú reprezentatívnu architektúru, a okrem buda-peštianskych architektov dostávajú príležitosť aj tí domáci. V štýloch prevažuje historizmus a eklekticizmus. Po vzniku I. Československej republiky začína úplne nová etapa budovania a modernizácie mesta. Magistrát považuje kvalitný rozvoj sídla za svoju prioritu a zámer uskutočňuje podľa zastavovacieho plánu spred roka 1918. Prekladá koryto rieky Hron a železničnú trať, buduje novú nábrežnú cestu s dvomi mostami a pod. V rámci súťaží sa presadzujú skvelé funkcionalistické projekty autorov pôsobiach aj mimo Banskej Bystrice – z Prahy, Bratislavy či Žiliny. Mesto žije kultúrou a umením. Pôsobí tu mnoho združení a spolok. Tvoria tu významné slovenské osobnosti z oblasti literatúry, hudby, výtvarného a dramatického umenia. Národný dom, v ktorom je jedna z najznámejších literárnych kaviarní na Slovensku, je miestom stretávania sa intelektuálnej elity. Organizujú sa tu plesy, bály, víťazj vzácní hostia. V roku 1938 získal v súťaži na nový regulačný plán prvú cenu architekt Emil Belluš, ale mesto nakoniec zamestnalo na vyhotovenie plánu architekta Teodora Krausa. Plán bol dokončený v roku 1944 a dopracovaný o štyri roky neskôr. Okrem zabezpečenia nových technických výdobytkov a infraštruktúry (doprava, energia, inžinierske siete) sa podarilo plynulo previazať novú výstavbu s vzácnym historickým centrom – po odstránení mestských brán boli založené nové ulice a obytné štvrte. Po II. svetovej vojne sa Banská Bystrica stáva hospodárskym a administratívnym centrom stredného Slovenska. Dochádza k prudkému nárastu obyvateľstva, čo súviselo s prídelením okolitých obcí a zámermi socialistického plánovania. Koncom štyridsiatich rokov sa v meste postavili významné verejné budovy (pošta, železničná stanica, nemocnica) a nové obytné štvrte. Takmer v celej Európe prevláda funkcionalizmus, ktorého odkaz je aj v Banskej Bystrici reprezentovaný stavbami na veľmi dobrej architektonickej úrovni. Vydať sa s nami na cestu ich poznávania.

Rozsiahla budova palácového charakteru v eklekticko-neobarokovom slohu bola dokončená začiatkom prvej svetovej vojny. Postavili ju po asanácii komplexu tzv. Kammerhofu (sídla riaditeľstva baní a lesov). V priestore jej rozsiahlych záhrad bolo vytýčené nové reprezentatívne prepojenie historického námestia s nábrežím rieky Hron (dnešná Národná ulica). Architektonická kompozícia objektu, ktorá sleduje nové priestorové danosti, je pôsobivá zo všetkých zorných uhlov no v časti nad veľkorysým prejazdom výrazne graduje. Na kamenárske práce bohato zdobených priečelí bol použitý kráľický pieskovec. Budova dodnes slúži svojej pôvodnej funkcii.

Arch. Gyula Wälder (Budapešť) | 1914–1916
 pôvodne Riaditeľstvo uhorských kráľovských lesov
LESY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, š.p. GENERALNE RIADITELSTVO

Národná ulica 10
POBOČKA NÁRODNEJ BANKY SLOVENSKA
 pôvodne Národná banka československá
 Arch. Ladislav Skřivánek (Praha) | 1930–1932

Unikátny objekt banky je charakteristickým dielom pražského architekta Skřivánka, ktorý sa v architektonickej súťaži presadil návrhom reprezentatívnej budovy v novorenesančnom štýle. Vyvážené proporcie, zaujímavé riešenie nárožie a priečelia ukončené korunnou rímsou s vysokou atikou a novodobým cimburím, ako aj vynikajúca úroveň všetkých remeselných prác (kamenné obloženia, sgrafitá fasád, drevné brány a ďalšie detaily) spolu s neuveriteľne krátkou dobou realizácie stavby vzbudzujú dodnes úctu a uznanie. Budova, ktorej vyššie podlažia boli pôvodne určené pre reprezentatívne byty, dnes celá slúži administratívnym účelom. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia bola zrealizovaná jej komplexná rekonštrukcia a obnova.

Myšlienka postaviť mestský komplex hotela a divadelnej sály sa zrodila už začiatkom 20. storočia. Po viacerých súťažiach na projekt a realizáciu Národného domu získal obdenná vtedy mladý absolvent pražskej Fakulty architektúry ČVUT Emil Belluš, rodák zo Slovenskej Lúpcy, jeden zo zakladateľov modernej slovenskej architektúry. Polyfunkčný objekt, ktorý naplnil predstavy vtedajšieho banko-bystrického meštianstva o spoločenskej reprezentácii je považovaný za jeho prvú významnú realizáciu. Hoci neskôr prešla budova viacerými zmenami a dostavbami, pôvodná divadelná sála stále slúži štátnej opere a reštaurácia s kaviarňou si dodnes zachovali svoje pôvodné architektonické kvality a jedinečnú atmosféru.

Arch. Emil Belluš (Bratislava) | 1928
NÁRODNÝ DOM

Národná ulica 11
ZÁKLADNÁ UMELECKÁ ŠKOLA JÁNA CÍKKERA
 pôvodne Štátny koedukačný učiteľský ústav
 Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | 1932–1933

Budova v tvare nepravidelného „T“ má vstupné krídlo zo strany nábrežia. Štyri podlažia sú dvojtraktové s učebňami orientovanými na juhovýchod smerom k rieke. V zadnom kolmom krídle bola telocvičňa (dnes koncertná sála) a priestory knižnice so samostatným vstupom odzadu (doprotjektované v roku 1933). Stavba je konštruovaná ako železobetónový skelet. Výrazným materiálovým prvkom celého objektu je keramika, ktorá sa objavuje ako dekoratívny a obkladový prvok v interiéri aj exteriéri (napr. lemy všetkých okenných a presklených otvorov, kanelované stĺpy vstupu a pod.). Pri hlavnom vchode sú umiestnené dva keramické reliéfy od neznámeho autora.

Impozantná administratívna budova na nároží dvoch novovznikajúcich ulíc bola postavená na svažitom teréne v mieste dotyku pôvodného koryta Hrona a terasy historického centra mesta. Jej dispozícia plne rešpektuje funkcionalistické pravidlá. Prízemie s preskleným obvodovým plášťom a priamym prístupom z parteru bolo určené pre styk s verejnosťou, tri nadzemné podlažia slúžili administratívnym a najvyššie piate podlažie bytovým účelom (k rozšíreniu o obytnú a administratívnu budovu došlo po roku 1945). Hmota objektu je zmkázná zaoblenými nárožiami a členená riazalitmi vertikálneho okna zo strany Kapitulskej a riazarňou si dodnes zachovali svoje pôvodné architektonické kvality a jedinečnú atmosféru.

Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | 1939–1941
 pôvodne Budova BEZ
STREDOSLOVENSÁ ENERGETIKA, a.s.

Švantnerova 9
POBOČKA SLOVENSKEJ SPORITELNE, a.s.
 pôvodne Filialka Pražskej mestskej sporiteľne
 Arch. Emil Belluš (Bratislava) | 1936

Exponovanú nárožnú novostavbu sporiteľne komponoval architekt Emil Belluš na mieste asanovanej historickej budovy, evokujúcej jej hmotu i tvar. Budova v tvare „L“ má dve rovnocenné hlavné priečelia. Zvýšené prízemie s vertikálnymi tvarmi okien je obložené travertínovým obkladom, rovnako, ako ostenia okien horných podlaží. Nárožie je zvýraznené kamenným reliéfom podľa návrhu významného slovenského maliara Martina Benku. Hlavný vstup je zo strany námestia Štefana Moysesu a na jeho osi sa nachádzajú komunikačné priestory a schodisko. Pôvodne bola pre styk s verejnosťou určená iba prizemná banková hala, pri rekonštrukcii v roku 1997 bola zriadená ďalšia banková dvorana na prvom poschodí a upravené priestory v podkroví.

Objekt bol postavený pri mestskom hrade na mieste asanovanej bašty a niekoľkých historických budov. Pôvodný víťazný návrh architektonickej súťaže z roku 1947 priniesol trojpodlažnú budovu s pásmi priebežných okien smerom k hlavnej ulici a s konkávnym priečelím od námestia. Realizovaná budova má väčší objem – hlavné krídlo na uličnej strane je štvorpodlažné, bočné krídlo trojpodlažné s konvexnou pôdorysnou krivkou smerom k susednej budove školy. K architektonickému výrazu budovy prispievajú motívy stĺpov a vtiahnutých lodžii, ako aj materiál travertínu ako obkladu. Na priečelí je umiestnený reliéf s poštárskou tematikou od sochára Ladislava Majerského.

Arch. Ferdinand Silvan (Silberstein) (Bratislava) | 1951
 pôvodne Poštový úrad
STREDISKO POŠTOVEJ PREVÁDZKY BANSKÁ BYSTRICA

Horná 1
CIRKEVNÁ ZÁKLADNÁ ŠKOLA ŠTEFANA MOYSESA
 pôvodne Rímskokatolícka ľudová škola
 Arch. František Eduard Bednárík (Žilina) | projekt 1939

Prvá moderná stavba, ktorá narušila celistvosť stredovekého mestského hradu, bola postavená na mieste zbúranej časti hradieb. Bola zrealizovaná na základe návrhu oceneného v architektonickej súťaži druhou cenou. Štvorpodlažný objekt (tri nadzemné podlažia a suterén) je nárožnou budovou novorú ulice pod cintorínom. Má jednoduchú dispozíciu – chodba smerom do ulice a vnútorný trakt s učebňami smerom do dvora, ktorá je obohatená vo vnútornom priestore i v kompozícii o centrálné schodisko s hlavným vstupom zo zaobleného nárožia. Priestorové riešenie schodiska v tvare stúpajúceho trojuholníka umožňuje sledovať cez veľké presklené plochy architektonickú krásu susediaceho stredovekého hradného areálu.